

colecția arcadia

Editura NEUMA
Strada Libertății, nr. 188
Apahida, Județul Cluj

Editor: Andrea H. Hedeș

Ilustrația copertei:
I. L. Caragiale - *O noapte furtunoasă*,
Teatrul „Mihai Eminescu”, Botoșani

DTP: Gelu Iordache

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Gârbea, Horia

Minunata viață a personajelor / Horia Gârbea. -
Ed. a 3-a, rev. și compl.. - Apahida : Neuma, 2020
ISBN 978-606-8975-68-9

821.135.1

HORIA GÂRBEA

Minunata viață a personajelor

Ediția a III-a revăzută și completată

Editura
NEUMA

Cuprins

Cuvântul autorului la ediția a treia	5
Personajele. Viața și, uneori, opera	7
Trecute vieți de fanți și de birlici	9
Pasiune și sex la personaje	15
Alcooluri și beții de personaje	22
Agresiuni, încăierări și arme	28
Cronica neagră a personajelor literare	34
Personaje patrupede	39
Cai, călăreți și atelaje hipo	44
Glasul personajelor din tren	49
Motorizare, zbor și „beciuclști”	54
La Cremona! Avocați și osândiți	58
Boale și doftori	65
Lecturile și bibliotecile personajelor	71
Scrisori, depeșe, telegrame	78
Operele și ratările personajelor	84
Credința și sfințenia personajelor	90
G. Călinescu, arhitecții și constructorii	95
Armia română. Resboi... răzbel... „Răsboiul”	102
Pentru urechile și sufletul personajelor	108
Bani, averi, avari	114
Personajele. Porecle și diminutive	118
Etnii și naționalități. Țigani	124
Niște răi și niște fameni. Ticăloșii literaturii	130
Târfe, ștoarfe, boarfe	135
Personaje la catedră	141
Personajele și Capitala	150
Pe scenă, în arenă și pe lângă ele	156
Personaje titulare	161
Supărările iubirii	167
Personajele lui I. L. Caragiale. Vestimentația	172
„Rochii și mantouri”	179
Lista autorilor operelor literare menționate	185

Personajele. Viața și, uneori, opera

Ce sunt personajele? Niște ființe care viețuiesc și sunt descrise trăind, asemeni oamenilor reali. Majoritatea sunt oameni. Dar nu toți, cum se va vedea în cuprinsul acestei cărți. Substanța literaturii realiste, sau aflate la marginea realității cunoscute, este viața personajelor. Paginile ce vor urma încearcă să rezume condiția personajelor semnificative ale literaturii române. Sunt cuprinse cele ale prozei și teatrului, mai puțin ale poeziei epice, deloc cele ale prozei fantastice, basmului etc. Care nu operează cu ființe reale, ci își asumă din start irealitatea personajelor: pajuri și cu zmei, extraterestre și eroi pur simbolici. Câteva excepții am îngăduit totuși acolo unde asemenea eroi au consistența unor oameni vii.

O istorie a vieții personajelor literare românești, în datele ei cele mai palpabile, se confundă cu viața societății românești, ea însăși, din ultimii 150 de ani. Desigur, viața personajelor contemporane cu autorii lor e mai interesantă, din punctul de vedere al acestui text, decât cea a unora reconstituite din documente și ipoteze.

În sinteza vieții și operei, câtă este, a personajelor am preferat lucrările literare cele mai valoroase, mai cunoscute,

mai relevante pentru epoca în care s-au scris și pe cele în care autorii s-au ocupat efectiv de existența personajelor lor, ca ființe în carne și oase. Textele în care autorii s-au axat excesiv sau exclusiv pe universul lăuntric al personajelor și pe speculațiile lor au fost mai puțin utile acestui volum. Am rezervat un capitol operei personajelor și el e de-ajuns.

Dintre aspectele concrete ale vieții personajelor le-am ales pe cele care se apropie cel mai mult de cele ale oamenilor adevărați: beții, violențe, amoruri, jocuri, călătorii și lecturi.

Sunt personaje excepționale ca eroi, dar inconsistente ca oameni Altele sunt extrem de semnificative în existența lor realmente sau numai aparent banală. Le prefer hotărât pe ultimele și cred că ele dau imaginea corectă a epocii lor ca și senzația plăcută, de succulentă, a unei opere literare importante.

Mulțumesc în mod deosebit conducerii revistei *România literară* care mi-a facilitat publicarea episoadelor unui adevărat serial despre viața și opera personajelor. Mulțumesc editurii *Neuma* care a îngăduit această apariție și tuturor celor care o vor citi.

Vă invit să pornim la un drum accesibil și plăcut prin varietate și pitoresc.

Trecute vieți de fanți și de birlici

...Că joci cărți și râd toți de tine ca de o mazăre.

Lache

Nu vreau să vă pierdeți vremea cu o introducere despre rostul jocurilor în societate, despre alienarea noastră, care ne jucăm singuri la PC, față de strămoșii care se jucau în grup, socializând. Vreau să ajung mai repede la țintă: jocurile din societatea românească așa cum le zugrăvește literatura.

Lumea interbelică de la noi, ca și secolul XIX au fost foarte ludice, Bucureștiul excela, dar cazinourile din Constanța, capodoperă Art Nouveau, din Sinaia și alte stațiuni nu erau niciodată goale. Se juca tare și în familii, nu numai la Arnoteni, și nu pe chibrituri. Dețin numeroase mărturii ale unor membri longevivi ai familiei mele și ale prietenilor lor ce atestă că pe vremea aceea plăcută zăbavă nu era numai cititul cărților, ci și jucarea lor. Am am fost întristat că doamna Ioana Pârvulescu, în admirabilele sale cărți despre secolul XIX și primele decenii din XX, nu a dat locul cuvenit jocurilor care marcau societatea. Dar literatura contemporanilor nu le-a putut ocoli! Făceau parte din

viață. Pentru cititorii mai tineri, felul cum se jucau acestea este poate necunoscut.

Personajele lui Caragiale din grupul lui Cațavencu joacă *stos*, un joc de atu, ca un fel de licitație, dezvoltat apoi în *maus*, pe care îl jucau *Gaițele* lui Kirițescu. Venită de la Paris, nepoata lor Wanda le notifică faptul că ea joacă doar *bridge*. Un joc popular era *concina* la care trișa de Pampon și care apare și la Ionel Teodoreanu. Era un fel de *septic* la care rolul dominant în avea valetul (fantele). De aceea Pampon e poreclit „Concina cu cinci fanți”. După ce el bate cu valetul și ia cărțile, strecoară în mână la loc valetul pentru o viitoare ocazie, precum Dandanache păstra scrisoarea „becherului” pentru un șantaj ulterior.

La Creangă, un catihet *făcea ziua noapte și noaptea zi jucând stos* încât *rar venea pe la școală*. În romanul lui Nicolae Filimon se joacă, precum nevasta lui Kir Ianulea la Caragiale, *otusbir*, *ghiordum*, *ba* și *stos*. Pe vremea ciocoilor vechi, *stosul* era o noutate.

Alte personaje, ale lui Ionel Teodoreanu, joacă ca și unele din Brăescu, *écarté*, acesta fiind un 66 în doi. Când sunt mai mulți jucători, numitul *écarté* devine *préférence*. Aceste jocuri sunt de levată, pe puncte transformabile în bani. Așa jucau și Moș Costache cu familia soră-sii și cu Pascalopol. Deși autorul nu numește explicit jocul, din unele expresii ale dialogului rezultă că era acesta sau unul înrudit.

Mai aprige sunt jocurile de cazino sau de tripou descrise pe larg de Brăescu care le consacră schițe speciale, mai ales *baccaralei*, dar și de Teodoreanu. Avocatul Deleanu, stăpânul Medelenilor, și fratele său se „pârleau” la *baccara*. Alegeau cărucioarele hamalilor după criteriul jocului:

cifrele însumate să facă nouă (abataj), cele la care totalul era 10 (bac) fiind înlăturate. *Baccaraua* e precursorul european al *black-jackului* numai că suma trebuie să fie cât mai aproape de 9, nu de 21. E joc de cazino, cu crupier care extrăgea cărțile puse într-un sabot. Sabotul apare la Radu Albala (chiar și acasă la un boier, Paleologu) și la Camil Petrescu. „Dădeam o talie”, zice un colonel, personaj din *Suflete tari*. Pentru că, înainte de a se băga în sabot pachetele de cărți, patru de obicei, se tăiau ca și azi la *black-jack* (valetul sau fantele negru). Azi la Casa Vernescu et comp. s-a englezit și sabotul și se cheamă „shoe”.

Dar cel mai popular joc de noroc rămâne *pokerul*, în sistemul englez, cu 32 cărți peste 7. Asta jucau *Craii* lui Mateiu și Pașadia „îl scutura pe Pirgu într-o uriașă întâlnire”. Adică la confruntarea a două figuri mari. *Poker* jucau babele din „careul de dame” al lui Brăescu, tot la poker câștigă un personaj al lui Preda care își găsește apoi casa demolată de o bombă și nevasta moartă în brațele unui necunoscut. Norocul exagerat la cărți nu-i a bună!

În *Titanic Vals* femeile fac *pasențe*, căutând un sens divinatoriu în rezultat, iar un alt personaj al lui Mușatescu se numește Birlic după numele Asului din cărți. Un actor care îl joacă rămâne cu porecla agățată și o transformă în renume: Vasiliu-Birlic. „A bate birlicul” e un sinonim ironic pentru „a juca jocuri de cărți”. Așa e pe lume, spune zicala: unii muncesc, alții bat birlicul.

În perioada comunistă scriitorii evită să evoce jocurile, etichetate ca „distracție burgheză”. O fac doar ca să evoce lumi decăzute. Astfel la Eugen Barbu, pe vremea *Princepelui*, personajele se ruinează pe *pharaon*, un precursor de

poker, după unii echivalent cu *stosul*, ca și nevasta lui *Kir Ianulea*. Mai încoace, în *Groapa*, bandiții joacă *tabinet* pe bani sau mai ales *barbut*, prilej pentru autor să noteze expresii argotice cu savoare suburbană: spatiu, șapte boabe, pară-n coadă etc. *Tabinet*, benign însă, joacă și țăraniii lui Preda.

Bridge-ul nu prea prinde în literatură pentru că, de la strămoșul *whist* evocat de Grigore Alexandrescu, trece un timp până la apariția, în anii 30, a jocului iar apoi, după 23 august 1944, el e aproape clandestin, fiind interzis complet după 1983. Nobilul joc abia e evocat în *Mitică Popescu* de Camil Petrescu și în două piese de Kiriteșcu, odată sub forma ironică „bridge dansant” pentru că se juca prost, dar în lumea bună, ca mondenitate. Metoda lui Culbertson apare tradusă în românește în 1933.

În afară de jocurile de cărți, literatura noastră atestă practicarea unor jocuri precum *zarurile* și *tablele*, chiar în societatea burgheză. *Biliardul* cu trei bile e frecvent din secolul XIX, când e citat de Radu Rosetti. După acesta, juca însuși Regele Carol I. Un necioplit, invitat la Peleş, execută 21 de carambolaje consecutive nelăsând suveranul să dea și el măcar o dată. Învins cu 21-0, regele e siderat. Exista Academia de Biliard, confundată de Pirgu cu Academia Română, unde se juca după reguli complexe: „un trei benți, un pul secret”. „Benți” înseamnă aici „mante”, marginile mesei, care nu avea găuri ca varianta ei americană. Chiar pe vremea *Crailor* jocul decăzuse și „îl jucau numai alunarii”, adică grecii.

La cazino se joacă *baccara*, dar și *ruletă*. Călătoarea din *Steaua fără nume* fuge având la ea doar câteva fise de cazino. Un personaj din *Jocul ielelor* intră în Cazinoul din Sinaia cu

cinci lei și câștigă cât să plece la Paris. În familie se joacă și *loton*, un fel de bingo de casă cu jetoane cu numere, atestat de G. Călinescu în *Cartea nunții*, ca joc favorit în „casa cu molii”. Și în casa lui Iancu Urmatecu din *Sfârșit de veac în București* al lui Ion Marin Sadoveanu se joacă *loton* și gazda e foarte atentă ca boierul Barbu, protectorul și victima lui, să se bucure de această distracție.

O mențiune aparte merită *dardărul*. El apare la Brătescu-Voinești și e numit, glorios, de Mateiu Caragiale. Pirgu întârzie la întâlnirile crailor pentru că „avea de moșit o poliță cu maimuță sau se încurca la *dardăr* cu Mehtupciu”. Din motive neelucidate, Mateiu folosește majuscula, ceea ce poate lăsa impresia că e vorba de un nume propriu (precum Boiangiu, Sacagiu etc.). Înclin să cred că majuscula e o eroare, personajul nu re apare, ca să merite un nume, iar mehtupciu desemnează funcția partenerului de *dardăr* al lui Pirgu: redactor de hotărâri și edicte domnești adică de „mehtupuri”. Dar ce era *dardărul*? Un titirez cu fundul semisferic și fețele laterale egale, un fel de zar. *Dardărul* se rotea și, pierzând viteza cădea cu una dintre fețe în sus, ea aducând jucătorului un câștig din miza existentă sau obligația de a cotiza în plus la această miză. Posed un *dardăr* nemțesc moștenit de la o mătușă care are un echilibru remarcabil – se rotește peste un minut. În târgurile germane de Crăciun, la tarabele cu jucării din lemn, se vând și azi *dardăre*. Cuvântul de la noi provine însă din turcește.

În zilele noastre, jocurile electronice, acasă, pe internet și la cazino, interzic o comunicare între jucători, marea plăcere a oricărui joc. Fiecare butonează în dușmănie, închis în el, răzuiește sau bifează bilete. Oameni puțini și

mai ales de vârste venerabile se mai adună la câte o partidă ochi în ochi, cu cărți sau pietre adevărate, nu virtuale. Iar jocurile rămân în cărțile de literatură ca o plăcere a vremurilor apuse.

Pasiune și sex la personaje

Nevasta zice, pardon: Dezbracă-te, Ghiță și te culcă...
Ghiță Pristanda

„Amorul e un lucru foarte mare”, ne asigură Topârceanu prin intermediul unui anume Ghiță Popândău. Nu numai în viața reală, ci și în cea a personajelor literare. Dacă ar fi să facem inventarul scenelor erotice din literatura românească, o carte nu ar fi de ajuns. Trebuie să ne limităm la cele mai semnificative.

Rebreanu a fost considerat un campion al descrierii actelor erotice produse prin înțelegerea părților sau prin violență. Personajele sale au dorințe intense, indiferent de zona lor socială. Brutalitatea culminează cu *Răscoala* unde Nadina e violată, ucisă și violată iar, după moarte, de „niște țărani”. Un caz interesant e cel în care intelectualul dilematic Bologa se îndrăgostește de țăranca Ilona și are cu ea vii raporturi carnale. Erotica personajelor lui Rebreanu e adesea febrilă, delirantă. În *Jar*, o fată părăsită se împușcă așezând revolverul în locul obișnuit al gurii iubitului.

La Camil Petrescu, personajele au dimpotrivă, lucidități aproape nefirești. Ștefan Gheorghidiu explică, fără rușine,